

УДК 351.77

О. В. Мазур,
к. мед. н., Клінічна лікарня "Феофанія"
Державне управління справами Президента України
Я. Ф. Радіш,
д. держ. упр., професор, Національна академія державного
управління при Президенті України

КАТЕГОРІЙНО-ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ НЕЙРОРЕАБІЛІТАЦІЇ В КОНТЕКСТІ НАУКИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ)

У статті йдеться про необхідність розробки сучасного категоріально-понятійного апарату нейрореабілітації в контексті науки державного управління.

This article is about the necessity of development of modern categorical-conceptual framework in health ideology in the context of the public administration science.

Ключові слова: тлумачення наукових понять, державне управління, нейрореабілітація

Key words: interpretation of scientific concepts, administration science, neurorehabilitation

ВСТУП

Із становленням та розвитком медичної реабілітології як галузі наукового знання та навчальної дисципліни (відкриття інтернатури, ординатури, аспірантури та докторантури) актуалізуються дослідження, спрямовані на визначення сутності медичної реабілітації неврологічних хворих, їх теоретичних засад, формування та вдосконалення категорійного апарату, вивчення світового досвіду.

Медична реабілітація на сучасному рівні розвитку науки сформувалась у самостійну науку, яка має конкретний субстрат дослідження — саногенетичні механізми в їх біосоціальної єдності, методіку дослідження — використання спеціальних функціональних навантажень, різноманітність спеціальних методів відновної медицини, понятійний апарат і термінологію, а також одиничні спеціалізовані форми в структурі вітчизняної охорони здоров'я [4].

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Дослідження проблеми державного управління системою охорони здоров'я в єдиному медичному просторі України загалом і реабілітології зокрема зумовлює необхідність аналізу наукових тлумачень основних категорій, понять і термінів у даній сфері.

Як зазначає "Філософський енциклопедичний словник" [13], вперше вчення про категорії було систематизовано та викладено в трактаті Аристотеля "Категорії".

Категорія (kategoria) — термін, запозичений з грецької мови. Це найбільш загальні та фундаментальні поняття, які відображають найсуттєвіші, загальні властивості реальної дійсності й відношення [10; 13].

За "Універсальним словником-енциклопедією" [11] категорія — це філософське поняття, що впорядковують досвід.

Поняття — необхідна складова частина абстрактного мислення, яка є формою відображення дійсності в свідомості, відіграє важливу роль у процесі пізнання [13]. Воно визначається словом — терміном [14].

Терміни — це слова або словосполучення, які вживаються у специфічній сфері мовлення і створюються для точного вираження спеціальних предметів, понять, явищ, ознак, дій [6].

Медична реабілітація неврологічних хворих є складовою частиною відновної медицини (в деяких країнах — ресторативної медицини), яка являє собою систему знань і практичної діяльності, які спрямовані на відновлення функціональних резервів людини, покращення його здоров'я та якості життя, зниження у результаті несприятливого впливу факторів середовища і діяльності або в результаті хвороби (на етапі одужання або ремісії) шляхом застосування переважно немедикаментозних методів.

Актуальність цього напряму медицини зумовлена ростом захворюваності з тимчасовою втратою працездатності, інвалідизацією і, відповідно збільшенням контингенту хворих, які потребують реабілітаційної допомоги.

Термін "реабілітація" походить від лат. reabilitatio: re — повторна дія або протилежна дія чи протидія; habilis — зручний, пристосований, тобто означає відновлення придатності до чого-небудь.

У широкому сенсі реабілітація — це відновлення в правах, у медико-біологічному значенні — лікувально-відновні заходи [4].

Реабілітація — це система державних, соціально-економічних, психологічних, медичних, професійних, педагогічних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я людини, її працездатності та соціального статусу, яка ґрунтується на

біологічних, соціально-економічних, психологічних, морально-етичних і науково-медичних принципах [4].

Реабілітацію можна розглядати як процес, спрямований на багатогранну допомогу хворим та інвалідам для досягнення ними максимально можливої при певному захворюванні фізичної, психічної, соціальної та економічної повноцінності.

Таким чином, реабілітація включає ряд аспектів: медичний, фізичний, психологічний, професійний (трудоий) і соціально-економічний [4].

Процес реабілітації включає 3 етапи (реконвалесценція, реадптація, ресоціалізація).

Реконвалесценція — етап одужання з відновленням порушених біологічних і психологічних функцій людини. Мета, яку потрібно досягти на цьому етапі реабілітації, — попередження дефекту та відновлення порушених функцій. Для цього проводиться активне лікування в стаціонарах і напівстаціонарах.

Реоаптація — етап пристосування до побуту, праці, навчання, до навколишнього середовища. Хворі знаходяться в майстернях, диспансерах, особливих цехах.

Ресоціалізація — етап відновлення соціальних функцій та становлення індивіда в соціальному макро- і мікросередовищі. З хворим працює персонал диспансеру, суспільні організації та т.ін. [4].

Медична реабілітація — система лікувальних заходів, що спрямовані на відновлення порушених чи втрачених функцій організму особи, на виявлення та активізацію компенсаторних можливостей організму з метою забезпечення умов для повернення особи до нормальної життєдіяльності, на профілактику ускладнень та рецидивів захворювання [3].

У 1980 році Комітетом ВООЗ було сформульовано визначення медичної реабілітації: "Медична реабілітація — це активний процес, метою якого є досягнення повного відновлення порушених внаслідок захворювання чи травми функцій або оптимальна реалізація фізичного, психологічного та соціального потенціалу інваліда, найбільш адекватна інтеграція його в суспільство" [9].

Психолого-педагогічна реабілітація — система психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на формування способів оволодіння знаннями, уміннями та навичками, надання психологічної допомоги, зокрема, щодо формування самоутвердження і належної самооцінки особою своїх можливостей, засвоєння правил суспільної поведінки шляхом здійснення системної навчально-виховної роботи [3].

Професійна реабілітація — система заходів, спрямованих на підготовку особи до професійної діяльності, відновлення чи здобуття професійної працездатності шляхом адаптації, реадптації, навчання, перенавчання чи перекваліфікації з можливим подальшим працевлаштуванням та необхідним супроводженням з урахуванням особистих схильностей та побажань особи [3].

Трудова реабілітація — система заходів, розроблених з урахуванням схильностей, фізичних, розумових і психічних можливостей особи, спрямованих на оволодіння трудовими навичками, забезпечення трудової діяльності та адаптацію у виробничих умовах, у тому числі шляхом створення спеціально пристосованих місць [3].

Фізкультурно-спортивна реабілітація — система заходів, розроблених

із застосуванням фізичних вправ для відновлення здоров'я особи та спрямованих на відновлення та компенсацію за допомогою занять фізичною культурою і спортом, функціональних можливостей її організму для покращення фізичного та психологічного стану [3].

Фізична реабілітація — система заходів, спрямованих на вироблення та застосування комплексів фізичних вправ на різних етапах лікування та реабілітації, що забезпечують функціональне відновлення особи, виявляють і розвивають резервні та компенсаторні можливості організму шляхом вироблення нових рухів, компенсаторних навичок, користування технічними та іншими засобами реабілітації, виробами медичного призначення [3].

Соціальна реабілітація — система заходів, спрямованих на створення та забезпечення умов для повернення особи до активної участі у житті, відновлення її соціального статусу та здатності до самостійної суспільної та родинно-побутової діяльності шляхом соціально-середовищної орієнтації та соціально-побутової адаптації, соціального обслуговування, задоволення потреби у забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації [3].

Психологічна реабілітація — система заходів, спрямованих на відновлення, корекцію психологічних функцій, якостей, властивостей особи, створення сприятливих умов для розвитку та утримання особистості [3].

Реабілітація здійснюється через виконання реабілітаційних заходів у реабілітаційних установах шляхом надання реабілітаційних послуг.

Реабілітаційні заходи — комплекс заходів, якими здійснюється реабілітація інвалідів [3].

Реабілітаційні заходи спонукають до дії саногенетичні механізми, основними з яких є [4]:

1. Адаптація — активний процес пристосування до навколишнього середовища, спрямований на формування і збереження можливого оптимального балансу між суб'єктом, його внутрішнім станом і навколишнім середовищем. В основі адаптації лежить нормалізація, функціонування так званого гомеостатичного трикутника — імунноендоендокринної системи.

2. Реактивність — властивість організму відповідати зміною життєдіяльності на різні впливи навколишнього середовища.

3. Резистентність — стійкість організму до патогенних факторів.

4. Компенсація — активізація функцій збережених частин пошкодженої тканини або органа, а також інших органів, функціонально споріднених пошкодженному. Включає: реституцію — відновлення діяльності пошкоджених структур; регенерацію — структурно-функціональне відновлення цілісності тканин і органів після їх пошкодження чи часткової втрати. Виділяють регенерацію: фізіологічну та репаративну.

Реабілітаційні заходи мають показання та протипоказання:

Показання:
а) зниження якості життя;
б) значне зниження функціональних можливостей;
в) зниження здібностей до навчання;
г) особлива вразливість до впливу навколишнього середовища;

д) порушення соціальних відносин. Протипоказання:

а) гострі запальні та інфекційні хвороби;
б) некомпенсовані соматичні захворювання;

в) виражені порушення інтелектуально-мнестичної сфери і психічні захворювання, які перешкоджають спілкуванню та можливості активної участі хворого в реабілітаційному процесі.

Реабілітаційна установа — установа, підприємство, заклад, у тому числі їх відділення, структурні підрозділи, незалежно від форми власності, що здійснює реабілітацію інвалідів відповідно до державних соціальних нормативів у сфері реабілітації [3].

Реабілітаційна установа складається з наступних підрозділів [4]:

— стаціонар;
— відділення фізіотерапії (апаратна фізіотерапія, зали лікувальної гімнастики);
— кабінет механотерапії;
— кабінет рефлексотерапії;
— кабінет мануальної терапії;
— кабінет (відділення) трудотерапії;
— кабінет (відділення) функціональної діагностики;
— кабінет (відділення) психодіагностики та психотерапії;
— лабораторія;
— рентгенологічне відділення.

Реабілітаційні послуги — послуги, спрямовані на відновлення оптимального фізичного, інтелектуального, психічного та соціального рівня життєдіяльності особи з метою сприяння її інтеграції в суспільство [3].

У процесі медичної реабілітації (відповідно до наказу МОЗ України № 623 від 08.10.07 "Про затвердження форм індивідуальної програми реабілітації інваліда, дитини-інваліда та порядку їх складання") інвалідам з ураженням центральної та периферійної нервової системи надаються наступні послуги: відновна терапія, реконструктивна терапія, профілактичні заходи, санаторно-курортне лікування.

Основою відновлювального процесу є індивідуальна програма реабілітації інвалідів. Це комплекс оптимальних видів, форм, обсягів, термінів реабілітаційних заходів з визначенням порядку, місця їх проведення, спрямованих на відновлення та компенсацію порушених або втрачених функцій організму і здібностей інваліда та дитини-інваліда [7].

Індивідуальна програма реабілітації має три послідовних етапи: клінічний, санаторний, адаптаційний.

Індивідуальна реабілітаційна програма повинна відповідати наступним принципам: максимально ранній початок і комплексне проведення всіх видів відновної терапії з залученням спеціалістів різного профілю; безперервність реабілітаційних заходів; послідовність та наступність окремих етапів реабілітації; індивідуалізований характер всіх реабілітаційних заходів; проведення реабілітації в колективі хворих.

ВИСНОВКИ

Таким чином, виходячи з вищевикладеного та беручи до уваги напрацювання різних авторів, можливо припустити, що поняття "нейрореабілітація" в контексті науки державного управління доцільно тлумачити таким чином: нейрореабілітація — найактуальніший напрям ресторативної медицини. Це складний, патогене-

тично зумовлений процес комплексного лікування та проведення відновлювальних заходів у неврологічних хворих з обов'язковим застосуванням методів медичного, медико-психологічного, медико-педагогічного та медико-соціального впливу, значення та інтенсивність яких змінюються на різних етапах захворювання. В майбутньому доцільно розробити концепцію медико-соціальної реабілітації неврологічних хворих в сучасних умовах реформування охорони здоров'я.

Автори переконані в тому, що нейрореабілітацію складно переоцінити, маючи на увазі, що втрати держави від тимчасової непрацездатності громадян, що її потребують, інвалідності, відлучення членів сім'ї від роботи на час хвороби родича, складають в еквіваленті десятки відсотків валового продукту держави.

Література:

1. Бахтеєва Т. Медицина — не та галузь, що може почекати до "краших" часів // Ваше здоров'я. — 29 травня 2009. — С. 3—4.
2. Голяченко А.О. Наукове обґрунтування оптимізації медичної реабілітації в умовах реформування охорони здоров'я в Україні: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук. — Київ, 2008. — 25 с.
3. Закон України про реабілітацію інвалідів в Україні // Відомості Верховної Ради України (ВВР) з додатками. — 2006. — № 2—3. — ст. 36.
4. Малахов В.А. Актуальные вопросы восстановительного лечения и медико-социальной реабилитации в Украине // Новости медицины и фармации. — 2010. — № 316. — С. 11—15.
5. Маркин С.П. Современный подход к реабилитации больных, перенесших инсульт / Новости медицины и фармации. — 2010. — № 328. — С. 5—7.
6. Плотницька І. Функціонування лексик в текстах державного управління // Вісник УАДУ. — 2002. — № 2. — С. 386—391.
7. Постанова КМУ від 23.05.07. № 757 Про затвердження Положення про індивідуальну програму реабілітації інваліда.
8. Програма надання громадянам державної безоплатної медичної допомоги: Постанова КМУ від 11.07.02 № 955 // Офіційний вісник України. — 2002. — № 28. — С. 13.
9. Радіш Я.Ф. Державне управління охороною здоров'я в Україні: генезис, проблеми та шляхи реформування: монографія / Передмова і заг.ред. проф. Н.Р. Нижник. — К.: вид-во УАДУ, 2001. — 360 с.
10. Советский энциклопедический словарь / Гл.ред. А.М. Прохоров. — 2-е изд. — 1983. — 1600 с.
11. УСЕ Універсальний словник — енциклопедія / Гол.ред.ради М. Попович. — К.: Грина, 1999. — 1551 с.
12. Федько О.А., Радіш Я.Ф. Категорійно-понятійний апарат ідеології здоров'я у дискусії науки державного управління / Економіка та держава. — 2010. — № 4. — С. 102—106.
13. Философский энциклопедический словарь / Ред.кол.: С.С.Аверенцев, Э.А.Араб-Оглы, Л.Ф.Ильичев и др. — 2-е изд. — М. Энциклопедия, 1988. — 815 с.
14. Ярменчук А.Д. Менеджеру здравоохранения. Теория искусства управления: в 2 ч. — ч.2 Частные проблемы. — К. — 1991. — 300 с.

Стаття надійшла до редакції 16.08.2010 р.